

ATT SE SIG SJÄLV FRÅN ETT ANNAT HÅLL

GRUNDTVIGINSTITUTET VID GÖTEBORGS UNIVERSITET SKRIFTSERIE NR. 10

Eva Mark Mija Renström

GÖTEBORGS UNIVERSITET

Dokumentationsbild från Workshop 2010: Akutmottagningen på Östra sjukhuset

ATT SE SIG SJÄLV
FRÅN ETT ANNAT HÅLL

GRUNDTVIGINSTITUTET VID GÖTEBORGS UNIVERSITET SKRIFTSERIE NR. 10

Eva Mark

Mija Renström

Innehållsförteckning

Förord

av Eva Mark och Mija Renström

s. 9

Workshop 2010: Akutmottagningen på Östra sjukhuset

av Mija Renström

s. 11

Vem kan berätta mig?

av Eva Mark

s. 37

Kommentarer efter åtta månader

av Eva Mark

s. 80

Jag fick syn på mig själv från ett annat håll

av Mija Renström

s. 87

Bildförteckning

s. 95

Omslagsbild: *Workshop 2010: Akutmottagningen
på Östra sjukhuset version 3*

Grafisk form: Karin Persson / Mermermer

Allt bildmaterial ©Mija Renström

Tryck: Billes

ISSN: 1654-1197

ISBN: 978-91-976747-4-4

Förord

Denna skrift är ett resultat av konstutvecklingsprojektet *Att se sig själv från ett annat håll* vid Göteborgs universitet. Arbetet har skett inom ramen för Grundtviginstitutets verksamhet och är finansierat av konstnärlig fakultet. Institutet har ett brett bildningsuppdrag. Institutet skall verka för både bildning och folkbildning. Därtill kommer att artikulera bildningsfrågor i nära samverkan med omvärlden, men även att åstadkomma att bildningsfrågorna får ökad synlighet inom universitetet.

Konstutvecklingsprojektet tar sitt avstamp i ett möte mellan Mija Renström, fotograf och konstnär, samt Eva Mark, filosof och föreståndare för Grundtviginstitutet. Mija bjöd in Eva för att observera en workshop som hon höll på Östra sjukhuset. Evas uppgift var att begreppsliggöra den process hon fick ta del av. Begreppsanalysen skulle beskriva vad som hände i workshopens arbetsprocess och dessutom hade Eva fritt utrymme för egen reflektion.

Mötet med Eva skulle ge Mija material för metodutveckling och tydligare professionell självbild. Eva fick å sin sida tillfälle att skapa begrepp ur levande utvecklingsprocess.

Projektets resultat är förutom denna skrift utställningen *Att se sig själv från ett annat håll* på Hasselblad center. Skriften ingår i denna utställning.

Skriften innehåller tre texter: den första texten utgörs av Evas analys, den andra beskriver intervjuer med workshopens deltagare åtta månader efter att arbetet var slutfört och i den tredje och sista texten svarar Mija på frågan varför hon bjöd in Eva att observera sitt arbete och vad hon fick syn på.

Göteborg den 20/6 - 2011

Eva Mark

Mija Renström

WORKSHOP 2010:
AKUTMOTTAGNINGEN
PÅ ÖSTRA SJUKHUSET

av Mija Renström

Under våren 2010 genomförde jag en workshop på akutmottagningen på Östra Sjukhuset i Göteborg. I workshopen utgick vi från existerande bilder från foto- och konsthistorien och iscensatte och fotograferade dem på nytt. Temat för workshopen var att undersöka yrkesidentiteten och frågeställningar som följer med att arbeta på Östra sjukhusets akutmottagning.

Här bredvid finns den inbjudan som skickades ut till all personal på Östra sjukhusets akutmottagning. Därefter följer en bild av den vägg på Östra sjukhusets akutmottagning där vi satte upp bilderna från workshopen (sid 14 och 15). Varje deltagare valde ut den bild som de var mest nöjda med. Dessa gjorde vi förstoringar av (sid 16-27). Väggen förändrades under workshopens gång. Vid det fjärde och sista tillfället satte deltagarna upp de bilder som de valt att förstora tillsammans med sina egna textkommentarer (sid 28-33). Avsnittet avslutas med ytterligare en bild av väggen (33-34).

Hur själva arbetsprocessen gick till beskrivs mer detaljerat av Eva Mark i nästa avsnitt.

Att se sig själv från ett annat håll !

Workshop erbjudande

Som en fortsättning på vår populära sommarbildstävling ger vi dig möjlighet att delta i en foto workshop på tre tillfällen med fotokonstnär Mija Renström.

I workshopen kommer vi att fotografera bilder under handledning av fotokonstnär Mija Renström. Vi kommer att utgå från existerande bilder från foto och konsthistorien och tolka om, iscensätta och fotografera dessa på nytt. Temat för workshopen är att undersöka Östra sjukhusets akutenhets yrkesidentitet och frågeställningar som följer med denna.

Workshopen består av tre halvdagar på arbetstid i april månad och är öppen för en grupp om max 6-8. Workshopen startar på Hasselblad center, Göteborgs Konstmuseum med presentation av konstnären och introduktion av workshopens upplägg. Efter det följer för de som önskar en visning av utställningen Hasselblads pristagare. Följande två tillfällen genomförs workshopen på Östra sjukhuset.

Om konstnären

Mija Renström är verksam i Göteborg och har en examen från Högskolan för fotografi 1998. Hon har varit verksam konstfotograf slutet av nittiotalet och deltagit i utställningar både i Sverige och internationellt.

Mija Renström arbetar med fotobaserade projekt där konst, pedagogik och socialt engagemang går hand i hand. Hon använder workshopen som konstnärlig arbetsmetod och i hennes arbeten finns en fokusering på frågor som berör ansvar och representation och vem som har rätten att tolka en bild. Hennes arbetssätt utgörs av en kritisk och undersökande process som får ta tid, vissa arbeten har sträckt sig över flera år. Det har handlat om ansvar, representation och tolkningsföreträde, och hon har undersökt den fråga som är klassisk inom dokumentärfotografi; kan man egentligen berätta en annan människas historia?

Under 2008 arbetade Mija med ett AIRIS projekt på Göteborgs Stadsbyggnadskontor.
Mer info om konstnären
www.mijarenstrom.com

För intresseanmälan vänligen kontakta: daniel.johansson@vgregion.se,
Tel: 3435787 eller annelie.g.krantz@vgregion.se, Tel: 031-3434024

För frågor angående workshopens innehåll vänligen kontakta Mija Renström 0733 – 161602 eller mija@mijarenstrom.com

*Inbjudan till Workshop 2010: Akutmottagningen på Östra sjukhuset "Att få syn på sig själv från ett annat håll".
Inbjudan skickades till all personal på akutmottagningen på Östra sjukhuset.*

FÖRARBETE
MED PERSONAL
OM YRKESRULLA OCH
YRKESIDENTITET
ÅSKRIVNING MED
GÖTEBORGS UNIVERSITET

[Text on a poster or flyer, partially obscured by a white curtain]

Susanne 1 / Untitled, #93, 1981

Workshop 2010: Akutmottagningen på Östra sjukhuset

Parafra på Untitled, #93, 1981 av Cindy Sherman

Susanne 2 / Untitled, #93, 1981

Workshop 2010: Akutmottagningen på Östra sjukhuset

Utveckling av parafra på Untitled, #93, 1981 av Cindy Sherman

Marina / Graven
Workshop 2010: Akutmottagningen på Östra sjukhuset
Parafraas på Graven av Elisabeth Ohlson Wallin

*Anne / Corridor, 1991
Workshop 2010: Akutmottagningen
på Östra sjukhuset
Parafraas på Corridor, 1991 av Harri Larjosto*

Cecilia / Olof Palme talar till byggnadsarbetare i Stockholm

Workshop 2010: Akutmottagningen på Östra sjukhuset

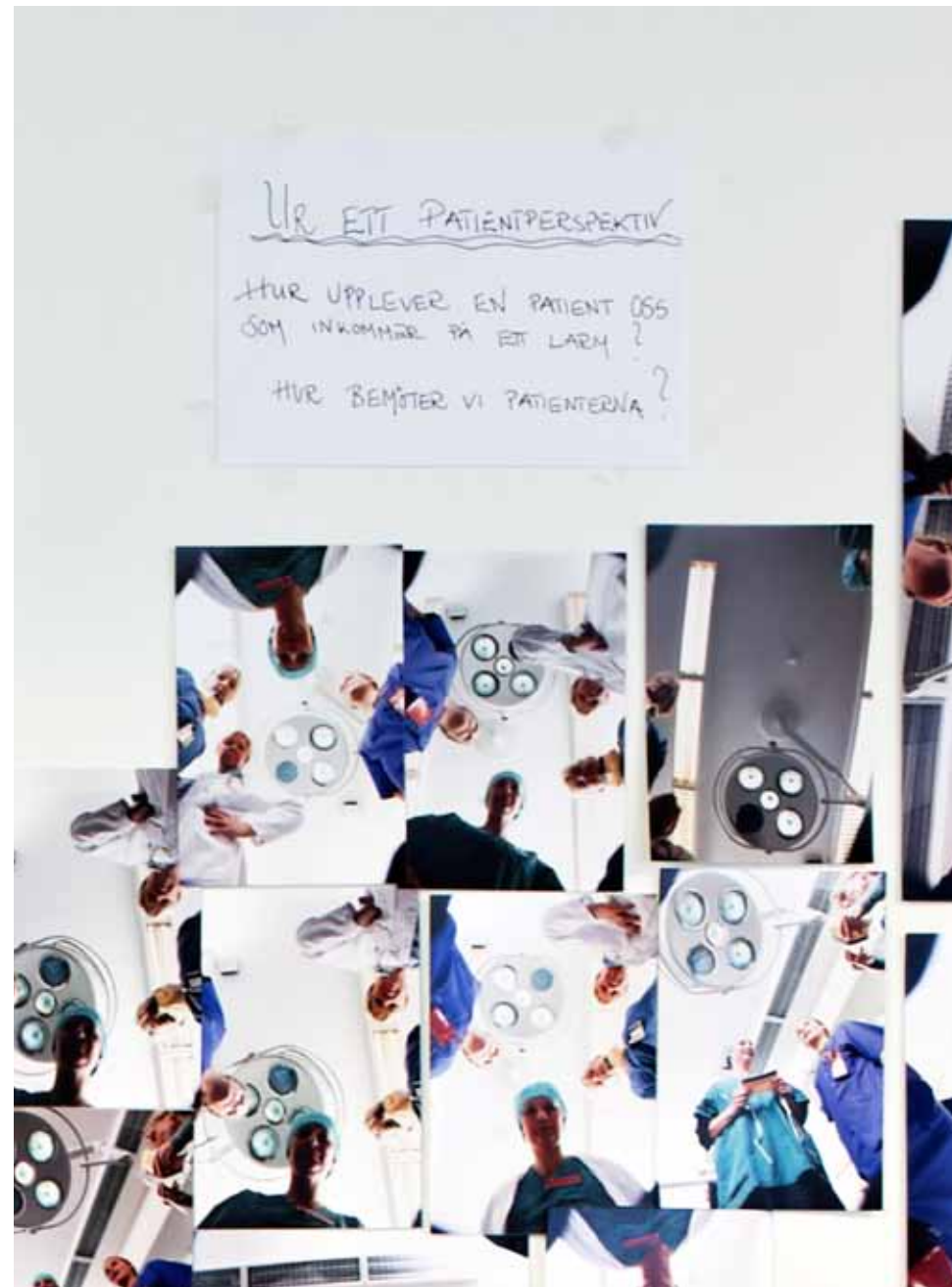
Parafraas på Olof Palme talar till byggnadsarbetare i Stockholm av Jean Hermanson

Ann-Christine / The Madman
Workshop 2010: Akutmottagningen på Östra sjukhuset
Parafra på The Madman av Bettina Rheims

Detalj från väggen med bilder
Susannes textkommentar
Workshop 2010: Akutmottagningen på Östra sjukhuset

Detalj från väggen med bilder
Marinas textkommentar
Workshop 2010: Akutmottagningen på Östra sjukhuset

Harri Larjosto: "Fotografering, sinne, artist"

"Foto, sinne, artist."

Det mest fascinerande med fotografering är att använda det för saker som i verkligheten, tänkande, bilder eller drömmar är sömlöst gick tillsammans, men att avläsbart verkligheten sällan infinner sig tillsammans. De brukar också existera inte på samma gång och är tydligt skiljer sig från sin omgivning.

Med ett fotografi jag kan presentera dessa komplicerade sammanhang och bilder i en

sätt som får dem att verka verklig, på ett trovärdigt och erfaren sätt som är som en dokumentär. I slutändan är det bara en fråga om uppfattning, en ögonblick, och en synpunkt som har valts ut från ett oändligt antal möjligheter. Beträktarens tolkning av bilden beror alltid på hans egna erfarenheter och kunskap."

Jag hade inte så mycket tid kvar när jag skulle välja bild och till slut så slog jag upp hans bok Wicked suites och fastnade för denna väldigt konstiga bild.

Jag hade ingen direkt arbetsrelationstanke men det blev mitt val.

Under processen som vi höll på med så växte bilden och vi kunde småningom hitta olika relationer till vårt arbete.

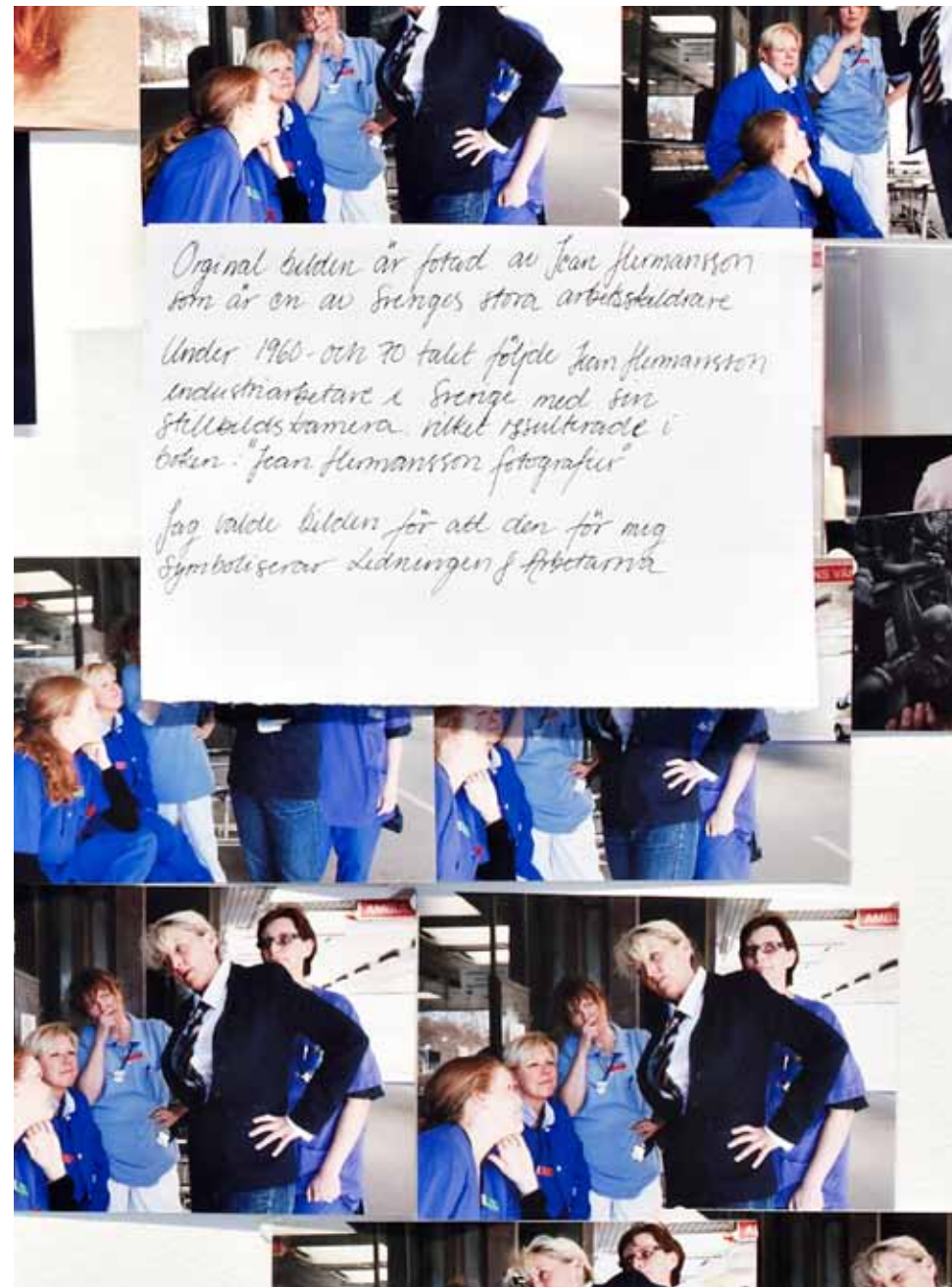
Så jag kallar den helt enkelt "när makten bestämmer och vad händer när man vågar sticka ut"

Detalj från väggen med bilder

Annes textkommentar

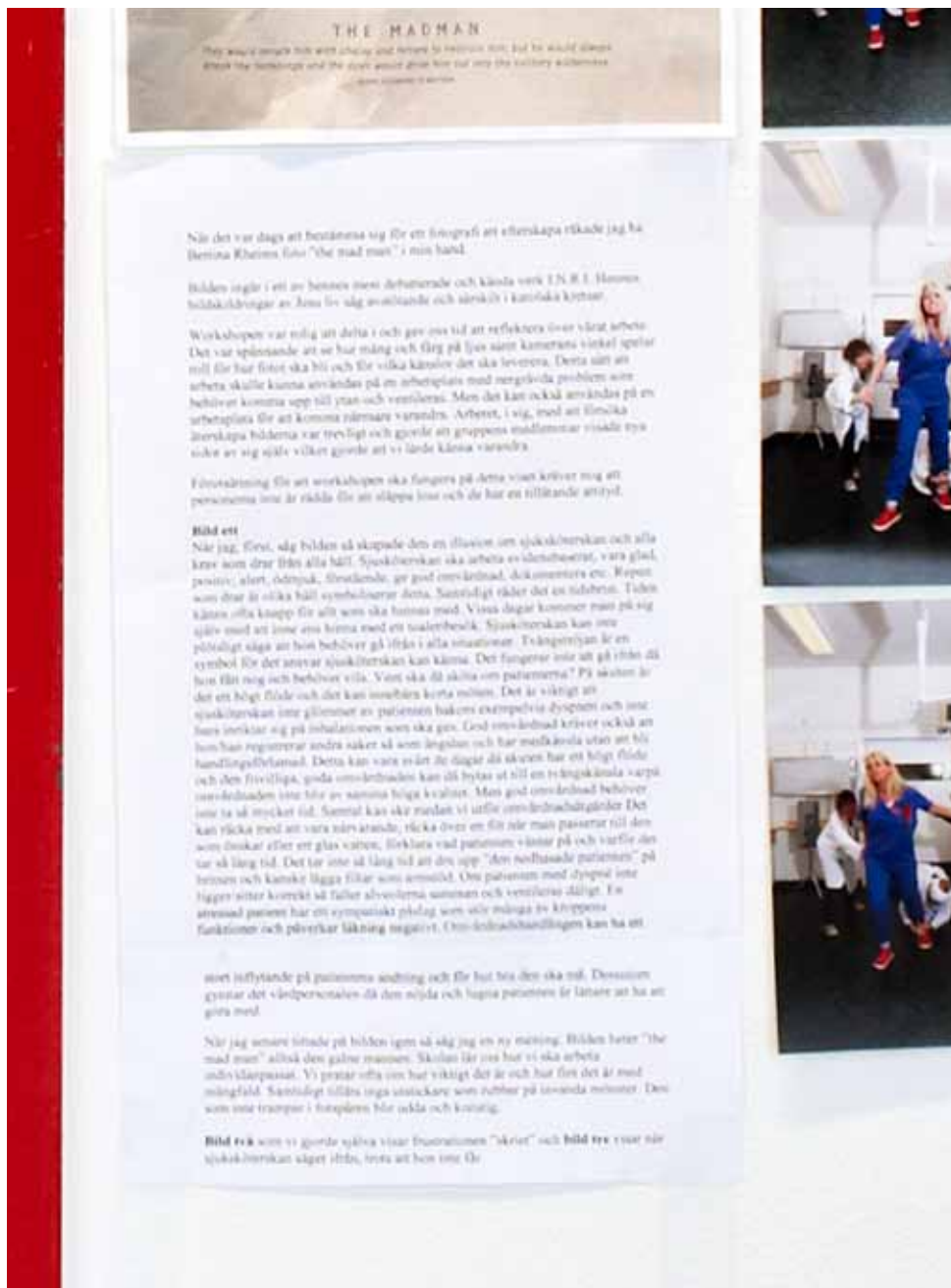
Workshop 2010: Akutmottagningen på Östra sjukhuset

Detalj från väggen med bilder

Cecilias textkommentar

Workshop 2010: Akutmottagningen på Östra sjukhuset

Detalj från väggen med bilder

Ann-Christines textkommentar

Workshop 2010: Akutmottagningen på Östra sjukhuset

”När det var dags att bestämma sig för ett fotografi att efterskapa såg jag ha Bettina Rheims foto ”the mad man” i min hand.

Bilden ingår i ett av hennes mest debatterade och kända verk I.N.R.I. Hennes bildskildringar av Jesu liv såg avstötande och särskilt i katolska kretsar.

Workshopen var rolig att delta i och gav oss tid att reflektera över vårt arbete. Det var spännande att se hur mängd och färg på ljus samt kamerans vinkel spelat roll för hur fotot ska bli och för vilka känslor det ska leverera. Detta sätt att arbeta skulle kunna användas på en arbetsplats med nedgrävda problem som behöver komma upp till ytan och ventileras. Men det kan också användas på en arbetsplats för att komma närmare varandra. Arbetet, i sig, med att försöka återskapa bilderna var trevligt och gjorde att gruppens medlemmar visade nya sidor av sig själva vilket gjorde att vi lärde känna varandra.

Förutsättning för workshopen ska fungera på detta viset kräver nog att personerna inte är rädda för att släppa loss och de har en tillåtande attityd.

Bild ett

När jag, först, såg bilden så skapade den en illusion om sjuksköterskan och alla krav som drar från alla håll. Sjuksköterskan ska arbeta evidensbaserat, ska vara glad, positiv, alert, ödmjuk, förstående, ge god omvårdnad, dokumentera etc. Repen som drar är olika håll symboliserar detta. Samtidigt råder det en tidsbrist. Tiden känns ofta knapp för allt som ska hinnas med. Vissa dagar kommer man på sig själv med att inte ens hinna med ett toalettbesök. Sjuksköterskan kan inte plötsligt säga ifrån att hon behöver gå ifrån alla situationer. Tvångströjan är en symbol för det ansvar sjuksköterskan kan känna. Det fungerar inte att gå ifrån då hon fått nog och behöver vila. Vem ska då sköta om patienterna? På akuten är det ett högt flöde och det kan innebära korta möten. Det är viktigt att sjuksköterskan inte glömmer av patienten bakom exempelvis dyspnén och inte bara inriktar sig på inhalationen som ska ges. God omvårdnad kräver också att hon/han registrerar andra saker så som ångslan och har medkänsla utan att bli handlingsförlamad. Detta kan vara svårt de dagar då akuten har ett högt flöde och den frivilliga goda omvårdnaden kan då bytas ut till en tvångskänsla varpå omvårdnaden inte blir av samma höga kvalitet. Men god omvårdnad behöver inte ta så mycket tid. Samtal kan ske medan vi utför omvårdnadsåtgärder. Det kan räcka med att vara närvarande, räcka över en filt när man passerar till den som önskar eller ett glas vatten, förklara vad patienten väntar på och varför det tar så lång tid. Det tar inte så lång tid att dra upp ”den nedhasade patienten” på britsen och kanske lägga filtar som armstöd. Om patienten med dyspné inte ligger/sitter korrekt så faller alveolerna samman och ventileras dåligt. En stressad patient har ett sympatiskt påslag som stör många av kroppens funktioner och påverkar läkning negativt. Omvårdnadsåtgärden kan ha ett

När jag senare tittade på bilden igen så såg jag en ny mening. Bilden heter ”the mad man” alltså den galne mannen. Skolan lär oss hur vi ska arbeta individanpassat. Vi pratar ofta hur viktigt det är och hur fint det är med mångfald. Samtidigt tillåts inga utstickare som rubbar på invanda mönster. Den som inte trampar i fotspåren blir udda och konstig.

Bild två som vi gjorde själva visar frustrationen ”skriet” och **bild tre** visar när sjuksköterskan säger ifrån, trots att hon inte får.”

Ann-Christines textkommentar som ren text

VEM KAN BERÄTTA MIG?

av Eva Mark

Denna artikel beskriver och analyserar en workshop som hölls på akutmottagningen på Östra sjukhuset 2010. Arbetet ingick i ett konstnärligt utvecklingsprojekt vid Göteborgs universitet. I detta projekt samarbetade konstnären Mija Renström med mig, det vill säga Eva Mark, filosof och förestandare för Grundtviginstitutet.

Workshopen hade två huvudsakliga syften. Deltagarna bjöds in till kompetensutveckling för att med hjälp av fotografi gestalta och reflektera över sin yrkesidentitet. Inbjudan hade rubriken *Att se sig själv från ett annat håll*. Mija hade samtidigt avsikten att skapa material till en konstutställning. Workshopens arbetsprocess avslutas först när slutprodukten visas offentligt i form av en utställning. Jag var inbjuden av Mija för att observera vad som hände i workshopen och arbeta begreppsanalytiskt utifrån mina observationer.

Artikeln beskriver och analyserar arbetsprocessen, samt diskuterar den i förhållande till de problem som nämns inledningsvis. Analys och processbeskrivning är gjorda av mig, i egenskap av av en yttre betraktare. Jag fanns på plats under hela arbetet som en passiv observatör. Reflektionen över arbetsprocessen har sin utgångspunkt i mina personliga observationer och kritiska perspektiv.

Texten utgår från en kronologisk beskrivning av workshopens olika delar och varvar beskrivning med analys. Arbetsprocessen var komplex med många aspekter. Olika aspekter särskiljs och de är resultatet av abstraktioner från den konkreta och mångfasetterade företeelse som arbetsprocessen utgjorde.

Att berätta om andra

I vårt första samtal om samarbete beskrev Mija exempel på problemsfärer som hon arbetat med i sitt konstnärsskap. Hon berättade då att hon hade reflekterat över villkoren för att berätta om andra människor genom att fotografera dem och då brottats med frågor av följande slag: En människa är ett subjekt med egna perspektiv och personligt utformad världsbild. Hur kommer man åt hennes verklighet och perspektiv? Kan en fotograf berätta en annan människas historia?

När en fotograf försöker berätta om andra finns enligt Mija risk att det uppstår hindrande asymmetriska maktrelationer mellan fotograf och den som gestaltas. Fotografens blick riskerar att ensam bli styrande, vilket medför att hon eller han fotograferar sin egen värld och sina egna perspektiv. Då skildras inte den andras/es syn på världen. Bilden blir en del av fotografens egen berättelse i stället för subjektets, som saknar makt att påverka processen. Går det att ta sig ut ur detta dilemma? Kan man komma ut ur sig själv och nå andras verklighetsuppfattningar och självbilder?

Mija arbetar med dessa problem genom att låta den som skildras samarbeta med henne och ha möjlighet att påverka den fotografiska arbetsprocessen. Hon använder sig då av fotografiskt arbete i form av workshops där deltagarna under handledning av henne arbetar med att iscensätta bilder och göra parafrafer. De gestaltar sina egna perspektiv, självbilder och verklighetsuppfattningar. Både deltagarna och Mija hanterar kameran. Genom att delvis avstå från den makt som ligger i den oberoende fotografens förhållningssätt undersöker hon om det är möjligt att komma närmre andras verklighetsuppfattningar och skildra deras perspektiv.

Detta sätt att arbeta har växt fram och utvecklats under lång tid. Mija arbetade under sin tid på Fotohögskolan i Göteborg med sin egen familj och sina egna självbilder. Det framstod dock naturligt att så småningom tröttna på arbete med det egna jaget och då infann sig lusten att i stället berätta om hur andra har det. Hon arbetade på en barnkoloni med förståndshandikappade barn och tog samtidigt fotografier. I denna situation uppstod frågan om hon verkligen hade rätten att berätta om dessa barn eftersom hon var vuxen och inte förståndshandikappad. Det ger ett rejält övertag ur maktperspektiv. Mija upptäckte att hon själv figurerade på många av dessa foton och drog slutsatsen att de i hög grad handlade om hennes upplevelser. Handlade de fotografier hon tog mer om hennes själv, hennes perspektiv, än om barnen? Blev de utnyttjade i processen? Hur kommer man så nära andra människor så att deras egna berättelser kan skildras?

Hon följde därefter mammor med barn som befann sig på behandlingshem under årslånga processer. För att inte våldföra sig på dem och hela tiden hamna i sina egna perspektiv lät hon dem vara aktiva i processen och ta egna bilder som skildrade deras liv. De gjorde familjealbum samt lärde sig att både gemensamt och distanserat tolka bilderna i dessa album. Så småningom utvecklades samarbetet med produktion av parafraaser.

Mija skapade i sin tur egna fotografier av mammornas bilder vilka utgjorde ett slags metaporträtt där hon inkluderade rummen på behandlingshemmet. Gruppen fick följa hela processen ända till vernissagen på hennes utställningar. Hon använde också sin metod inom ramen för kortare workshops på olika konstinstitutioner i samband med utställningar.

Nästa steg var att arbeta på liknande sätt på uppdrag av arbetsgivare inom ramen för Airis.¹ Då handlade det om att komma åt och arbeta med problem på en arbetsplats, med hjälp av konstnärliga metoder. Detta arbete genererade nya maktproblem i arbetsprocessen. Deltagarna formulerade kritiska perspektiv på sin arbetsplats men ledningen ville inte delta i en dialog om workshopens resultat.

Workshopen på Östra sjukhuset var också den på uppdrag av arbetsgivare, men nu i kortform. Det är första gången Mija ställer ut material från en kort workshop.

1. Airis är en del av TILLT som drivs av Skådebanan Västra Götaland.

TILLT tillhandahåller konstnärsdriven personal- och organisationsutveckling för företag och organisationer i Skandinavien och övriga Europa.

Airis är deras mest genomgripande metod. Det är ett långsiktigt arbete som innebär att en konstnär knyts till och finns på en arbetsplats under cirka ett år. Det kan vara en koreograf, dansare, tonsättare, musiker, skådespelare, dramatiker, bildkonstnär eller författare.

Konstnären kommer in, tar del av verksamheten och bidrar med sitt perspektiv. Därefter gör man gemensamt en plan för arbetet och målsättningen. Avsikten är att stimulera till innovativt tänkande och förändring med hjälp av fördjupad interaktion mellan konstnären och människorna på arbetsplatsen. Tillsammans för man en dialog som belyser, klargör och utvecklar aktuella frågeställningar.

Fokus ligger på de kreativa processer som startas. Airis avslutas med ett uppföljande seminarium och en utvärdering.

Läs mer på <http://www.tillt.se/vad-vi-gor/airis/>

Att välja bild

Låt oss nu återgå till workshopen på Östra sjukhuset. Den var uppdelad på fyra tillfällen: en första träff under några timmar, ett arbetspass som varade en hel dag, samt två halvdagsmöten. Deltagarna bestod av personal från akutmottagningen på Östra sjukhuset. De startade processen genom att träffas på Hasselblads centers bibliotek².

Processen inleddes med att gruppen satte sig vid ett bord mitt i lokalen. Efter en kort beskrivning av biblioteket följde en runda med presentationer av Susanne, Marina, Ann-Christine och Cecilia, som arbetade som sjuksköterskor på enheten, och Anne, bemanningskoordinator. Mija gav därefter en kort bild av workshopen. De skulle göra ett personligt val av en redan existerande bild från foto- och konsthistorien. Uppgiften var därefter att iscensätta de valda bilderna, samt fotografera dem på nytt. På så sätt skapas parafrafer. Parafrafer inom bildkonsten innebär en omdiktning eller fri återgivning av en redan existerande bild. Då betraktas både den egna bilden och förlagan som självständiga verk. Imitationer, kopior och plagiat har den motsatta målsättningen.

Men hur skulle dessa bilder väljas ut? Alla uppmanades att spontant välja en bild som var kopplad till deras yrkesidentitet. Vad det skulle betyda fick man uppfinna själv. Instruktionen var vag och tempot innehöll tidspress. Valet skulle ske på ungefär tio minuter. Gå på känslan och välj

2. Erna och Victor Hasselblads Stiftelse bildades 1979 enligt makarnas testamente. Stiftelsens syfte är att främja forskning och vetenskaplig undervisning inom naturvetenskap och fotografi. I biblioteket hör de flesta verk hemma inom ämnesområdet fotografi. Här finns inte mindre än 12 000 böcker och kataloger. Biblioteket är tillgängligt för forskare, studenter, gästande utställningsintendenter, konstnärer, fotografer och andra fotointresserade. Det är ett referensbibliotek, så böckerna lånas inte ut.

uppmanade Mija. Lämna den rationella tanken. Tänkt inte för mycket utan gör bara ett val.

Flera deltagare kände sig stressade av att valet av bild skulle gå så fort. De kände sig också förvirrade av den vaga instruktionen och förstod inte riktigt vad som efterfrågades. Småprat varvades med bläddrande i böcker. Olika bilder associerades till olika aspekter av deltagarnas arbetsförhållanden. De valde bilder efter hand och sedan uppstod en spontan återsamling kring bordet. Deltagarna instruerades att ta reda på mer om den egna bilden till nästa gång. Mija förberedde dem också praktiskt för iscensättningen av bilderna. Var är det vi ser på bilden? Hur skall vi tillsammans praktiskt gå till väga för att kunna skapa ett intryck av just denna bild? Alla erbjöd sig att ta med saker hemifrån som skulle kunna fungera som rekvisita. Som vi skall se fick dock en hel del byggas i pågående process med hjälp av det som fanns på arbetsplatsen.

Mötet i biblioteket avslutades med att Mija fotograferade varje deltagare tillsammans med sin valda bild. Dessa bilder presenteras i nästa avsnitt.

Deltagarnas val av bilder

Vilka bilder valdes? Hur såg den spontana associationen till den personliga yrkesidentiteten/arbetsituationen ut? I detta avsnitt presenteras deltagarnas val och deras motiveringar. Beskrivningen i texten ligger nära deras talspråk.

Susanne fastnade för en bild av Cindy Sherman med titeln *Untitled #93, 1981*.³ På bilden ligger en avklädd kvinna med rufsigt hår och mascara under ögonen under ett skynke av något slag. Hon associerade kvinnan på bilden med en viss patientgrupp, nämligen unga nedgråtna kvinnor med rinnande mascara som försökt förgifta sig själva. Intoxer ser ut så här menade hon.

³ Susannes val av bild: *Untitled, #93, 1981 av Cindy Sherman*.
Ur boken: *Sherman, Cindy*, Cindy Sherman: fotografiska arbeten 1975-1995 / texter av Elisabeth Bronfen, översättningar: Joachim Retzlaff – Malmö: Malmö konsthall, 1995

Elisabeth Ohlson Wallin har fotograferat gruvarbetare i Sydafrika. En av dessa bilder fångade Marinas intresse nämligen *Graven* av Elisabeth Ohlson Wallin⁴. Bilden gestaltar hur en person nerifrån ett gruvhål varseblir olika personer som står och tittar ner i hålet.

Hon associerade bildens perspektiv med patienters upplevelse av att ligga på en bår när flera personer lutar sig över dem. De som lutar sig över patienten har olika uttryck i ansiktet, bland annat beroende på vilken yrkesgrupp det handlar om, berättade hon.

Bilden kopplades till hennes konkreta yrkesutövning och väckte funderingar: Hur upplever en patient oss när vi möter honom eller henne i vårt arbete? Hur bemöter vi patienterna i deras utsatthet?

⁴ Marinas val av bild: *Graven av Elisabeth Ohlsson*.
Ur boken: *Ohlson Wallin, Elisabeth*, South Africa Via Dolorosa / Elisabeth Ohlson Wallin –Stockholm: Elisabeth Ohlson Wallin, 2004

Ann-Christine fastnade för bildskildringar av Jesu liv gjorda av Bettina Rheims⁵. En av bilderna hade titeln *The Madman* och skildrade en man i tvångströja. Den ger en tydlig doft av galenskap.

Fotografiet valdes för att gestalta sjuksköterskans verklighet och den inkluderar viss galenskap. Vi arbetar i en absurd arbetssituation och lever yrkesmässigt i en dramatisk värld där liv och död bokstavligen kan mötas under ett arbetspass, menade Ann-Christine. Vem kan arbeta på akuten. Vad krävs för det?

Mannen på bilden har rep fästade vid kroppen som är dragna åt olika håll. De representerade för henne krav och behov som "drar i en" när man arbetar på akuten. Det finns ingen plats för vila och ibland inte ens utrymme för att gå på toaletten. En sjuksköterska upplever att hon är tvungen att gripa in eller hjälpa till trots att hon slutat för dagen eller har rast. Det finns ingen möjlighet att komma undan.

5. Ann-Christines val av bild: *The Madman* av Bettina Rheims.

Ur boken: *Rheims, Bettina*, I.N.R.I. / Serge Bramly & Bettina Rheims – New York: Monacelli Press, 1999

Jean Hermansson skildrade industriarbetare under 1960- och 70-talet med hjälp av sin stillbildskamera. Cecilia valde en av dessa bilder⁶ som för henne symboliserade relationer mellan ledningen och arbetarna. Associationen gick till utarbetade sjuksköterskor som inte har mycket värde eller makt att påverka sin arbetssituation. Vi är väldigt kontrollerade och måste stämpla ut för att gå på rast, vården fungerar likt det löpande bandet på Volvo menade Cecilia. Arbetet sker under ständig tidspress och vi har inte ens lugn och ro för att äta. Sjuksköterskor liknar arbetare på golvet, med stämpelklockor och en hierarki som har makten över dem. De har inte mycket att säga till om och ledningen lovar förbättringar som inte blir av.

6. Cecilias val av bild: Olof Palme talar till byggnadsarbetare i Stockholm av Jean Hermansson.

Ur boken: *Hermansson, Jean*, Fotografier / Jean Hermansson – Malmö: Malmö museer, 2005

Anne valde under viss vanda ett fotografi av Harri Larjosto med titeln *Corridor, 1991*.⁷ Hon berättade att hon inte hade någon medveten tanke om hur bilden var kopplad till hennes yrkesutövning men att hon fastnade för den i processen. Som vi kommer att se längre fram växte valet av bild under arbetets gång och hon kunde så småningom hitta relationer till sin arbetsmiljö.

⁷ Annes val av bild: *Corridor, 1991 av Harri Larjosto*.

Ur boken: *Larjosto, Harri, Wicked suites / Harri Larjosto, essee/essay Erkki Huhtamo Helsinki: Musta taide, 2002.*

Iscensätta bilder

Workshopens andra dag träffades vi klockan nio i "lilla fikarummet" på akutmottagningen på Östra sjukhuset. Arbetet skulle vara klart vid tretiden och då skulle fem parafraaser vara gjorda. Det förutsatte att alla arbetade på och återigen höll ett rätt högt tempo. Akutsjuksköterskor är vana att snabbt fatta beslut och agera direkt. De var med på noterna och arbetade målinriktat hela dagen.

Mija inledde arbetet utan att fastna i prat. Hon förklarade att de först skulle arbeta med parafraaser och försöka få den egna bilden att likna den valda bilden. Sedan kunde man leka vidare och göra en egen motbild.

Motbilderna fungerade som självständiga kommentarer till parafraaserna. Under arbetet med en parafraas väcktes reaktioner som mynnade ut i idéer om egna bilder utan förslag. Dessa idéer iscensattes direkt i den konkreta situation i vilken parafraasen hade producerats.

Vi höll till i en operationssal och hade satt en skylt märkt *Isolering* på dörren för att få arbeta i fred. Snabbt omvandlades processen till praktiska frågor. Hur gör vi denna bild? Vilken ljussättning krävs? Hur hittar man rumslighet som fungerar genom att använda befintliga lokaler på arbetsplatsen? Den rekvisita som behövdes för att iscensätta varje bild tillverkades på löpande band av det som fanns på plats och material som deltagarna tagit med sig hemifrån. Det handlade om enkla lösningar och det visade sig att det är förvånansvärt lätt att återskapa intrycket av ett befintligt fotografi.

Gruppen arbetade lugnt och metodiskt och snart var alla aktiverade. Samarbeten växte fram. Mija riggade kameran och lampor. Tekniska problem av olika slag uppstod. Hur

fixar vi nässkuggan? Behöver vi en ny brits som är lägre? Vill någon vara co-kameraman?

Koncentrationen ökade för varje problem som hanterades. Hela gruppen var engagerad i varje bild, men den som valt den var huvudperson antingen genom att fotas eller styra fotograferingen. Gruppen arbetade sig praktiskt in i bilden genom att försöka efterlikna den så mycket som möjligt. En blå operationslampa kläddes med gula plastfickor för att värma ljuset. Sminkningen förbättrades, det gällde att förstärka en glanspunkt.

Samarbetet fungerade väldigt fint och deltagarna tog allt mer över beslut om kameraperspektiv och ljussättning. De diskuterade ingående behov av ljussättning i förhållande till det ljus som rådde i rummet.

Alla fick titta i kameran innan tagning och levde sig då in i personerna på den valda bilden. De observerade fotografiernas detaljer alltmer noggrant. Hur är handen placerad? Är fingrarna vridna? Kraven på exakthet ökade och seendets förbättrade precision påverkade och gav upphov till förslag på nya kameravinklar.

Hela gruppen associerar under produktionens gång till bildernas innehåll. När de arbetade med Cindy Shermans bild, som från början kopplades till hur en intox ser ut på akutintaget, kunde det låta så här: "What a night!" "Är det intox eller våldtäkt?" "Händerna är rädda, det ser man".

Det praktiska arbetet med att skapa parafraaser gjorde att deltagarna arbetade sig allt djupare in i fotografierna. Deras bilduppfattning fördjupades ur personligt perspektiv.

Börja med att ”göra”

Mija poängterade redan i biblioteket på Hasselblad center att det är bra att arbeta på utan att distanserat tänka så mycket över vad man gör. Goda och passande uppslag om hur man skall gå till väga kommer även ur annat än utifrånstyrda rationella överväganden, för att använda hennes egna ord.

Detta sätt att inleda arbetet medförde att flera deltagare resonerade ungefär så här: Valt är valt och det gick för fort. Vad hände egentligen? Vilde jag verkligen välja just den bilden? Det som händer i processen just nu tar över och får mig att göra nya saker. Mija slängde in mig i någonting som har egen kraft. Vad är det som skaver? Vad är det som händer?

De var delvis tveksamma inför sina respektive val av bild och var osäkra på om de ville stå för dem. En av dem påpekade att hon inte förstått att hon ensam skulle stå för valet av bild utan hade trott att gruppen skulle göra det.

Om vi börjar med tempot i processen är min egen reflektion är att det skapades litet utrymme att distanserat hinna reflektera *över* arbetsprocessen, men rejält utrymme för att tänka på hur man praktiskt skulle gå vidare i arbetet. Det sist nämnda innebar reflektion *inom* arbetsprocessen. En passande metafor är att de fick ”börja med att göra” och först i efterhand ägna sig åt mer distanserad reflektion för att förstå processens syfte eller hur den fungerade som helhet. Under tre arbetspass handlade det om att lösa praktiska problem i en strid ström.

Ett sådant förhållningssätt uppfattar jag som en del av en metod vars syfte är att driva kreativa processer. Det handlar bland annat om att helt eller delvis göra spontana,

omedvetna val och låta dem påverka handlandet. Och samtidigt bli tvungen att medvetet möta det som händer. Under arbetets gång steg det omedvetna ställningstaganden sakta upp till ytan och bearbetades medvetet. Det skapade driv och innehåll.

Processen gav ny kunskap och delvis förändrad självbild. Detta skall jag utveckla längre fram. I det avsnitt som följer förbereder jag detta resonemang genom att kort beskriva vad som här avses med omedvetna val.

Omedvetna val

Workshopens arbetsprocess hade både kraft och tydlig riktning. Jag blev uppriktigt berörd av att ta del av hur djup reflektion den producerade trots att deltagarna bara genomförde fyra arbetspass. En fråga som inställde sig var hur detta kunde vara möjligt?

För att komma åt processens dynamik behöver jag bland annat introducera tanken att vi i våra liv har olika grader av medvetenhet om det vi tänker, känner och gör. Vi kan påverkas av tankar och föreställningar som vi inte själva är medvetna om att vi bär på och därmed inte kan klä i ord. Då är dessa psykiska fenomen medvetna i mindre grad än det hos en person som ingår i en medveten självbild och som personen kan beskriva i ord samt diskutera med andra.

Jag uppfattar att ett framträdande drag hos det som ägde rum i workshopens arbetsprocess var att dess praktiska arbete gjorde tankar, inställningar och känslor mer medvetna hos deltagarna. Och att det i sin tur skapade en kraftfull dynamik.

Ett sätt att tala om grader av medvetenhet om psykiska företeelser är att vi är både medvetna och omedvetna om dem. Vad innebär det då att tala om omedvetna psykiska företeelser? Det är här lämpligt att utgå från en skärva av Sigmund Freuds teorier. Jag kommer dock att använda skärvan rätt självsvåldigt för att skapa ett verktyg med vars hjälp jag kan analysera en framträdande aspekt av arbetsprocessen.

Inledningsvis ges en kortfattad sammanställning av Freuds beskrivning av skillnader mellan omedvetet i deskriptiv, dynamisk och systematisk mening.⁸

8. Freuds syn på det omedvetna förändrades under hans författarskap. Distinktionen mellan deskriptivt och dynamiskt omedvetet antyds i slutet av Die

Något är omedvetet i *deskriptiv mening* när det för tillfället inte är uppmärksammat. Den kunskap vi har om oss själva och världen är omedveten i denna mening större delen av tiden. Vi uppmärksammar i ett givet ögonblick endast en liten del av medvetandets innehåll.⁹

Vi är förmodligen omedvetna i deskriptiv mening om det mesta av den kunskap vi har när vi sover. Det verkar dock inte troligt att vi helt och hållet saknar medvetenhet när vi sover. Hur skall vi till exempel beskriva fenomen som drömmar? Freud påpekar också att invecklade tankeprestationer är möjliga utan medvetandets medverkan.

Medvetenhet i bemärkelsen uppmärksammande av psykiska innehåll kan föreligga i olika grad. Det finns uppenbarligen en skillnad i grad av medvetenhet när vi sover respektive är vakna, men vi är medvetna i någon grad även när vi sover. Kanske saknar vi varje form av medvetenhet när vi är medvetslösa?¹⁰

Tanken att det finns psykiska processer som är omedvetna i *dynamisk mening* väcktes hos Freud bland annat

Traumdeutung (1900), men uttrycks inte i dessa termer. Den trefaldiga indelningen mellan deskriptivt, dynamiskt och systematiskt omedvetet återfinns klart och tydligt i den lilla uppsatsen A note on the unconscious in psychoanalysis (1912). Freuds terminologi kompliceras något av att han i sin metapsykologiska uppsats Das Unbewusste (1915) inte använder den trefaldiga distinktionen utan endast skiljer mellan deskriptivt och dynamiskt omedvetet. Denna uppsats innehåller dock en mer filosofisk diskussion kring frågan om det omedvetna. I sitt sista stora teoretiska verk Das Ich und das Es (1923), använder Freud i första kapitlet åter den trefaldiga indelningen.

9. Freud, S., "The Ego and the Id", i Richards, A., (ed.) On Metapsychology. The Theory of Psychoanalysis, *The Pelican Freud Library*, vol. 11, 1984, s. 351-352.

10. Hur skall vi till exempel ställa oss till vad Artur Lundqvist beskriver i sin bok Färdas i drömmen och föreställningen? Han beskriver nämligen i boken de drömmar han haft under två månaders medvetslöshet på sjukhus. Kan man ligga i koma och drömma? Vem skall avgöra denna fråga och hur? Artur Lundqvist som är den som beskriver sina erfarenheter, eller hjärnforskaren David Ingvar, som har studerat Lundqvist fall?

genom att han reflekterade över experiment med post-hypnotisk suggestion. Han gör följande kommentar:

But we have more to learn from such an experiment. We are led from the purely descriptive to a *dynamic* view of the phenomenon. The idea of the action ordered in hypnosis not only became an object of consciousness at a certain moment, but the more striking aspect of the fact is that this idea grew *active*: it was translated into action as consciousness became aware of its presence. The real stimulus to the action being the order of the physician, it is hard not to concede that the idea of the physician's order became active too. Yet this last idea did not reveal itself to consciousness, as did its outcome, the idea of the action; it remained unconscious, and so it was *active and unconscious* at the same time.¹¹

Psykiska element som tillhör det dynamiskt omedvetna är till exempel tankar, kunskaper eller önskningar som jag inte är medveten om att jag har, men som åtminstone delvis styr mitt medvetna handlande och tänkande. Ta till exempel hur jag justerar kroppens läge och position när jag hoppar ner från en brant. Jag anpassar då mitt agerande med hjälp av en kroppsbild, till exempel sträcker ut armarna något för att hålla balansen och böjer knäna i en viss vinkel när jag kommer ner på marken för att inte falla. I detta fall är jag inte medveten om hur jag använder min kroppsbild, i varje fall inte i alla detaljer. Men den påverkar mitt handlande.

11. Freud, S., "A note on the unconscious", i Richards, A., (ed.) On Metapsychology. The Theory of Psychoanalysis, *The Pelican Freud Library*, vol. 11, 1984, s. 51-52.

Med det omedvetna i *systematisk mening* syftar Freud på att det medvetna, och det omedvetna utgör olika system i medvetandet, och dessa olika system kännetecknas av att de innefattar olika typer av psykologiska processer. Omedvetna psykologiska processer skiljer sig i sin karaktär från medvetna psykiska processer: han talar i detta sammanhang om primära och sekundära processer.

Med *sekundär process* avses vårt vanliga medvetna sätt att tänka och föreställa oss: det är logiskt, rationellt och systematiskt. Det omedvetna i systematisk mening utgörs av så kallade *primära processer* som skiljer sig från sekundära processer genom att de inte är integrerade i tid och rum och inte respekterar logiska lagar.

Analysen av workshopens arbetsprocess behöver begreppen omedvetet i deskriptiv och dynamisk mening. Det tredje begreppet, omedvetet i systematisk mening, lämnar vi därhän. Anledningen till att det ändå presenterades är att markera att jag här talar om omedvetna psykiska innehåll på vardagliga sätt, utan koppling till olika typer av psykologiska processer.

Skillnaden mellan omedvetet i deskriptiv respektive dynamisk mening kopplas av Freud till en annan indelning, den mellan förmedvetna och (strikt) omedvetna tankar och processer.¹²

Indelningen mellan förmedvetet och (strikt) omedvetet handlar i detta sammanhang om att omedvetna psykiska innehåll så att säga är tillgängliga i olika grad. Det som är förmedvetet är vi inte aktuellt medvetna om, men vi kan medvetandegöra det utan större ansträngning. Vad som

12. Freud, S., "The Ego and the Id", i Richards, A., (ed.) On Metapsychology. The Theory of Psychoanalysis, *The Pelican Freud Library*, vol. 11, 1984, s. 353.

krävs är att vi riktar vår uppmärksamhet mot dessa innehåll. Hur håller jag huvudet? Detta medvetandegörs så snart något inte längre fungerar eller hastigt förändras, eller då behov uppstår och är halvt uppmärksammade hela tiden. Det omedvetna kan bli medvetet. Strikt omedvetna psykiska innehåll är vi inte medvetna om, de är ur stånd att nå fram till medvetandet utan speciella tekniker till exempel i form av psykoanalys. Och det är inte säkert att dessa innehåll överhuvudtaget kan medvetandegöras.

Det finns enligt Freud två huvudsakliga kategorier av psykiska fenomen som är dynamiskt och strikt omedvetna: För det första erfarenheter från småbarnstid, dessa erfarenheter har aldrig varit reflektivt medvetna. För det andra omedvetna psykiska innehåll som varit medvetna men blivit borträngda. Då finns dessutom ett starkt motstånd mot att medvetandegöra dem.

Distinktionen mellan förmedvetet och (strikt) omedvetet är delvis framsprungen ur psykoanalytisk praktik, till exempel genom att beakta det omedvetna "motstånd" som uppvisas i terapin mot känsliga och upprörande ämnen. Kopplingen till psykoanalytisk terapi finns också i antagandet att det krävs psykoanalys för att medvetandegöra det omedvetna.

Indelningen mellan förmedvetet och omedvetet relateras enligt Freud till indelningen mellan deskriptivt och dynamiskt omedvetet på följande sätt: Deskriptivt omedvetna psykiska företeelser, det vi för tillfället inte uppmärksammar, är förmedvetna. Dynamiskt omedvetna psykiska innehåll är (strikt) omedvetna. Det som är omedvetet i dynamisk mening initierar handling och är dessutom strikt omedvetet. Det krävs en avsevärd ansträngning för att medvetandegöra dem om detta alls är möjligt.

Vad har nu allt detta med workshopen på Östra att göra? Jag behöver tala om övergången från omedvetet till medvetet för att kunna beskriva processens dynamik och kraft. Men jag gör det utan någon som helst koppling till hur vi förhåller oss till vår småbarnstid. Vad jag däremot vill ta fasta på hos Freud är hans intresse för att analysera hur vi ibland motarbetar oss själva när det gäller att erhålla självkunskap och att bristande självförståelse kan handla om att inte vilja erkänna vad man i en mening redan vet om sig själv. Och därtill tanken att vi är medvetna i olika grad om det som finns i vårt inre.

Grundtanken är att workshopens praktik ökade deltagarnas medvetenhet om vissa tankar, föreställningar och känslor kopplade till deras arbeten. Ta till exempel valet av bild vid första träffen. Detta val var i början åtminstone delvis omedvetet och jag menar att arbetet i workshopen gjorde valet (mer) medvetet. Deltagarna kunde allteftersom ge det ökad mening.

Ett tydligt exempel är Annes utveckling i arbetet. Hon var i det närmaste oförstående inför sitt val av fotografi, men kunde på slutet ge en analys av hur det var kopplat till hennes arbetssituation. Detta skall jag komma tillbaka till längre fram.

Ann-Christine var mer medveten om sitt val från början och hade ett uppslag. Men även hennes medvetenhet ökade markant under processens gång. Resultatet blev en text där hon i sin bild urskiljer symboler och kopplar dem till olika aspekter av sin arbetssituation.

Valet av det fotografi som arbetet med parafraaser skulle utgå från fungerade som en drivkraft genom hela arbetsprocessen genom att det över tid blev mer medvetet.

Vad betyder talet om medvetet och omedvetet i detta sammanhang? Låt oss börja med att försöka svara på frågan genom att utgå från Freuds begrepp förmedvetet respektive dynamiskt omedvetet.

Våra förmedvetna psykiska innehåll är vi inte aktuellt medvetna om eftersom vår uppmärksamhet inte är riktad mot dem, men förmedvetna innehåll kan bli medvetna i betydligt högre grad genom en enkel akt av uppmärksammande.

Freud gör egentligen två olika poänger när han introducerar sitt begrepp dynamiskt omedvetet. Dynamiskt omedvetna innehåll är något som sätter i gång handling och de är dessutom strikt omedvetna. En handling som är omedveten i dynamisk mening existerar på följande sätt: den finns hos individen, den påverkar vad hon eller han gör, men personen är inte medveten om innehållet och kan inte vara det. Freud förnekar dock att det finns dynamiskt omedvetna innehåll som är förmedvetna och att de kan bli medvetna. Psykologiska fenomen som är dynamiskt omedvetet är enligt honom strikt omedvetna.

Jag använder här Freuds begrepp efter eget huvud. Det tycks mig som om det finns dynamiskt omedvetna handlingar som är förmedvetna. De är omedvetna, styr vårt handlande och vi kan medvetandegöra dem. För att beskriva vad som hände i workshopens arbetsprocess talar jag just om det. Valet av bild påverkade till exempel deltagarnas handlande, men de var inte helt medvetna om innehållet i valet. Under arbetsprocessens gång blev valet mer medvetet. Arbetsprocessen hade på detta sätt en förlösande funktion.

Medvetandegöra perspektiv i praktik

Marina valde som vi sett ett foto av Elisabeth Ohlson Wallin vilket föreställer gruvarbetare i Sydafrika. Kamera-perspektivet fångar hur människor lutar sig över ett gruvhål och tittar ner i det. Beträktaren av bilden befinner sig nere i gruvhålet och upplever att olika personer tittade ner på henne eller honom. Bilden valdes för att gestalta patientperspektivet på akuten, hur en patient upplever att ligga på en bår med sjukhuspersonal som arbetar böjd över denna person och den utsatthet som är förknippad med detta.

Hon styrde från början arbetet med att iscensätta bilden utifrån en egen och tydlig idé. Hon fungerade som fotograf och lade sig på en bår och dirigerade uttrycket hos personer som lutade sig över henne utifrån de yrkeskategorier de representerade. Fotografen var patienten och prövade hans eller hennes perspektiv. Ingen skulle se glad ut. De skulle ge intrycket av att vara bestämda och nästan lite hotfulla. Marina förklarade denna beställning genom att framhålla hur ofta de måste fatta beslut kallt utan inkännande. Det tär även om det är för patientens bästa.

Mija var med på noterna och gjorde klart för Marina att det var hon som skulle avgöra när det var klart för tagning. Ansvaret togs omedelbart. De prövade olika ljus och Mija försökte mjuka upp en alltför skarp skugga under en av aktörernas haka.

Ett väsentligt resultat av workshopen är att deltagarna såg både sig själva och andra från åtminstone delvis nya håll. Erfarenheter och ställningstaganden som deltagarna bar på styrde det praktiska arbetet. När Marina praktiskt

dirigerade arbetet levde hon sig allt mer in i dynamiken mellan sjuksköterskans och patientens perspektiv. Detta medvetandegörande ägde rum under själva arbetsprocessen och gestaltades i slutprodukten. Det handlade om en fördjupad kunskap där tanke, känsla och kroppsligt arbete vävdes samman. Ställningstaganden som innan workshoppen enbart hade funnits i form av rationella tankar förbands nu med resten av personen. Här finner vi en av effekterna av att "börja med att göra".

Några deltagare nöjde sig inte med att bara iscensätta det valda fotografiet utan gjorde även en motbild. De tog då steget från parafra till att skapa en helt egen bild. Motbilderna skapades ur reaktioner på arbetet med parafra och fick på ett tydligt sätt energi av det. När deltagarna blev mer medvetna om sin yrkesroll uppstod en spontan lust att berätta. De talade alltmer tydligt och bestämt, blev allt mer målinriktade i arbetet med bilderna. Jag fick därför intrycket av att det var ökat medvetande om egna perspektiv, tankar, känslor och ställningstaganden som bidrog till strömtillförseln i processen.

Susanne gjorde en motbild genom att låta sin intox blottas genom att lakanet rycktes bort och äta kol så hon blev svart om munnen. Det är så det ofta går till på akuten. Intoxer behandlas inte sällan okänsligt och får kol att dricka som en del av behandlingen. Det ser då ut som om de ligger och suger på nappflaska. Hon kröp ännu djupare ner i patientperspektivet genom att skapa motbilden, den låg ännu närmre hennes yrkesverklighet.

Ann-Christine hade även hon en tydlig motbildsidé och ville gestalta hur patienter, anhöriga och personal ofta drar i en sjuksköterska när hon arbetar. Det sliter i henne från alla håll. Motbilden skulle fånga känslan som kan infinna sig

när det är ett högt tryck och en sjuksköterska skulle vilja skrika rätt ut trots att hon inte kan det.

Ann Christin / The Madman

Workshop 2010: Akutmottagningen på Östra sjukhuset

Utveckling av en parafra på The Madman av Bettina Rheims

Trots att workshoppen bara innehöll fyra arbetspass satte den igång tydlig reflektion kring yrkesroll och arbetssituation, på en nivå där vi kan tala om åtminstone delvis förändrad professionell självbild.

Maktanalys

Syftet med workshopen var att skapa ett rum för reflektion över deltagarnas yrkesidentitet med hjälp av konstnärliga redskap. Under arbetets gång blev det alltmer tydligt att de spontant valde att arbeta med makt. Processen förlöste olika maktkritiska perspektiv och gav möjlighet att fritt uttrycka sig i en hierarkisk miljö. Flera deltagare uttryckte också sitt gillande i termer av makt. De hade deltagit i ett projekt där alla fick vara med och bestämma. Och ur denna aspekt var erfarenheten odelat positiv.

Som vi sett i det föregående innehöll produktionen av parafraaser gestaltning av sjuksköterskan makt över patienten och patienters utsatthet i vården. I dessa arbeten fanns ett tydligt moment av självkritik. Vad gör vi egentligen med våra patienter? Ett annat maktperspektiv var sjuksköterskors hjälplöshet i en krävande arbetssituation där alla drar och sliter i en. Här fann vi också kritiska perspektiv, nämligen på organisation och arbetsmiljö. Ytterligare maktkritiska perspektiv ingick med reflektion över hur sjuksköterskan har det i en hierarkisk organisation. I detta sammanhang fanns missnöje med ledningen.

Cecilia valde en bild av Jean Hermansson för att gestalta att sjukhusledningen inte bryr sig om hur sjuksköterskor har det. När hon betraktade fotografiet såg hon arbetare från 70-talet som var toppstyrda av män och fungerade som arbetsmyror i en stor stack. Sjuksköterskor har enligt henne en liknande situation. De förväntas göra arbetsuppgifter utanför yrket, skall klara ständiga organisatoriska förändringar och får ta emot beslut uppifrån utan diskussion. Det är bara att acceptera, ledningen lyssnar inte på dem som är på golvet och facket är kraftlöst. Den här yrkesgruppen är

lågt värderad, har dålig arbetsmiljö, onda ryggar och besitter därför arbetarkänsla.

Gruppen enades om att de tolererar för mycket och det hänger samman med att de är kvinnor. Arbetet med fotografierna väckte frågor: Hur mycket skall vi acceptera? Finns det ett val?

Kompetensutveckling och fri självutveckling

Workshopen skulle fungera som kompetensutveckling för deltagarna i deras yrkesutövning. Den genomfördes på deras arbetsplats, under arbetstid och med arbetsgivarens goda minne. En sådan organisering innebär att den utvecklade kompetensen på ett eller annat sätt skulle gagna arbetsgivaren. Att använda konstnärlig metod handlar dock i stor utsträckning om fri självutveckling. Här finns en möjlig konflikt.

Kompetensutveckling som äger rum i arbetsgivarens regi har rådande organisation och ledning som förutsättning och skall alltså bidra till verksamhetens bästa. Hur ser förhållandet ut mellan fri självutveckling och utveckling i arbetsgivarens regi? Tål arbetsplatser sådan kompetensutveckling? Borde de göra det? Är det problematiskt när kompetensutveckling mynnar ut i maktkritik?

Mija introducerade konstnärliga arbetssätt. Arbetet med parafrafer och motbilder gav frihet i det egna uttrycket. Yrket betraktades med hjälp av nya arbetssätt och resultatet blev en delvis förändrad professionell självbild. Deltagarna fick berätta sina egna berättelser. Här sammanföll kompetensutveckling med fri självutveckling. Som vi sett innehöll denna utveckling en hel del maktkritik.

Deltagarna var stolta över vad de producerat och utvecklades i processen. Samtidigt väcktes en rädsla för att råka illa ut. I beskrivningen av workshopens sista dag blir det uppenbart att deltagarna fått problem med sin produktion av bilder på sin arbetsplats. Jag knyter dessa problem just till spänningsförhållanden mellan fri självutveckling och ar-

betsgivarbeställd kompetensutveckling. Fri självutveckling krockade i detta fall med arbetsplatsförlagd kunskapsutveckling. Det skall jag komma tillbaka till längre fram. Här skall jag utveckla vad jag avser med talet om denna krock.

Arbetsplatsförlagd kunskapsutveckling och fri självutveckling utgår från olika principer: I det första fallet från arbetsmarknadens behov samt rådande produktionsvillkor och i det andra fallet från individens behov av att utveckla sig själv. Vi har å ena sidan självutvecklingens danande av en människa till en egen person som är förmögen att självständigt ta ställning och handla utifrån sina egna ställningstaganden. En sådan person kan skapa reflektiv distans till makten och kritiskt granska den. Å andra sidan kunskapsutveckling som tjänar de styrande i sin maktutövning. Det utmärks inte sällan av en avsaknad av kritiska perspektiv och bristande intresse för medarbetarens personliga utveckling. Det skulle ju kunna få som konsekvens att deltagarna börjar granska ledningen, verksamheten och samhället ur kritiska perspektiv, vilket i sin tur kan göra dem mindre anpassliga.

En arbetsgivare kan därmed ha goda skäl att inte vilja bidra till individens fria självutveckling. Det kan finnas stora skillnader mellan verksamhetens behov och individens personliga behov inom arbetet. Att stimulera till fritt och kritiskt tänkande kan dessutom få till följd att medarbetare lämnar verksamheten.

Workshopen var förankrad hos ledningen, men det är tveksamt om de förstod vilken typ av kunskapsutveckling det handlade om och dess potentiella konsekvenser. Även deltagarna var oförberedda på processens djup och personliga dimension.

Visa bilder

Den tredje sammankomsten träffades vi i ett utrymme på Östra sjukhuset där deltagarna kunde sätta upp ett urval av sina bilder på en och samma vägg. Mija gav dem samtliga bilder som tagits i dears skapandeprocesser så att de skulle kunna välja ut de foton som skulle sättas upp på väggen. De skulle också plocka ut en bild för förstoring.

De valde relativt snabbt och börjar montera sina bilder. Alla gick på känsla när de valde ut den bild som skulle förstoras. Hela väggen fylldes med foton. Folk gick förbi och kommenterade spontant. Deltagarna hade fått i uppgift att skriva en text till sin ursprungsbild, det verk parafrasen utgick från och några ord om upphovskvinnan/mannen. Det fanns också utrymme att göra ett personligt "statement" och förklara varför de valt just den bild de arbetat med. Texterna fick också sin plats på väggen.

Det som skapades på väggen är för Mija workshopens slutprodukt och ett konstnärligt verk. Hon tog några dagar senare ett foto av väggen i sin helhet för att i utställningssammanhang kunna göra en förstoring i nästan naturlig storlek.

Mija planerade arbetet med gruppen så att de producerade bilder och först sista dagen diskuterade hur de upplevt arbetet och vad man såg i bilderna. Hon hade redan i biblioteket på Hasselblad förklarat att hur en person läser och tolkar bilder inte är givet. Den egna tolkningen är inte nödvändigtvis vad alla andra ser. Man är inte så avklädd som man kan tro när andra tar del av personligt skapade fotografier. Hon poängterade att betraktaren av fotografierna tittar på dem utifrån sina perspektiv och behov.

Varje deltagare berättade om sina bilder. De hade gjort lite research och berättade om konstnären, fotografiet de

valde och varför de valde just denna bild. De pratade också om vad som hände i arbetet när de fotograferade parafrasen och om tolkningen av den hade ändrats i det slutgiltiga resultatet. En av deltagarna hade haft kontakt på facebook med "sin" konstnär och visat sin parafras för honom.

Mija sa efteråt att samtalet visade att workshopen hade utvecklat deltagarnas förmåga att förstå hur man bygger en bild och förmedlar ett budskap med hjälp av fotografi.

Att stå för sitt omedvetna val kräver medvetet arbete

Under arbetets gång klagade alla på tempot och mager information. Detta sätt att arbeta skavde. De var ovana vid att jobba på och ”göra”, för att först i efterhand reflektera över det man gjort. Då har man ingen medveten kontroll över vad som händer. Tankeskillnader går direkt ut i handling och handling gör tankeskillnader i ett flöde.

Anne resonerade efter första träffen så här inför sitt val av bild: Jag förstår inte varför jag bestämde mig för att arbeta med denna bild. Det är obegripligt. Stressen gjorde att jag valde i panik. Men jag associerade på något sätt till mitt arbete på akuten.

Hon var genomgående ambivalent till sitt beslut och påpekade att hon skulle ha valt en annan bild om hon haft mer tid på sig. Vid den avslutande sammankomsten hade hon dock en helt annan inställning. Hon blev filmad när hon berättade om sitt val, hur det var kopplat till hennes arbetsvillkor och att hon verkligen stod för det. Hon växte in i sitt omedvetna beslut under resans gång och det krävde en hel del arbete.

Workshopen möjliggjorde självutveckling för deltagarna genom att de under processens gång blev medvetna/mer medvetna om de snabba och åtminstone delvis omedvetna val som gjordes inledningsvis. När det åtminstone delvis omedvetna valet tydligt kunde kläs i ord uppstod en klarare insikt om egna ställningstaganden rörande arbetsförhållanden. Det handlade inte om helt nya tankar och känslor, men innehållet existerade efter avslutad workshop på nya sätt hos deltagarna. Ett exempel på det var att rationella resone-

mang blev djupare knutna till känslor och handling.

Workshopen lyckades med sin föresats att med konstnärliga sätt att arbeta ge deltagarna fördjupad reflektion över sin yrkesidentitet och sin yrkessituation. Jag uppfattade att en väsentlig aspekt av denna fördjupning var en konsekvens av att man *inför andra* öppet stod för gestaltning av personligt förankrade ställningstaganden. Det ägde rum både i workshopens arbetsprocess och då deltagarna visade sina bilder offentligt.

Farligt att märkas och synas?

Vi sågs även en gång efter det att arbetet med parafaserna var avslutad. Då hade bilderna hängt på väggen under en tid. Det är kraft i dem och det hade medfört att de väckt respons bland annat i form av klagomål från anhöriga och arbetskamrater.

Klagomålen utgick från att några av bilderna var stötande. Väggen där fotografierna monterats låga nära ett rum där anhöriga tog farväl av sina nära och kära. Ett omdöme om ”intoxen” från några som var ute i ett sådant ärende var att hon såg ut som ett lik och att det var opassande att ha en sådan bild på just denna vägg. Det fanns arbetskamrater som inte heller var nöjda med bilderna och som inte förstod sig på dem. De undrade vad som hade pågått i workshopen?

Deltagarna var bekymrade och ville gå klagomålen till mötes. De uttryckte hur viktigt det var att fungera i arbetsgruppen. Det hade uppstått rädsla för att sticka ut. Under workshopens sista dag filmade Mija korta sekvenser där deltagarna berättade om sin process. Filmerna lades ut på Youtube. Men en av dem krävde att hennes film togs bort. Är det farligt att synas och märkas på arbetsplatsen?

Efter en lång diskussion beslöt gruppen att en del av fotoväggen skulle döljas med hjälp av en skärm. På skärmen placeras en text där det framgick att bilderna var resultatet av en workshop om yrkesrollen. Texten på skärmen löd så här: Fotoarbete med personal om yrkesroll och yrkesidentitet i samarbete med Göteborgs universitet¹³.

En ledare inom organisationen dök upp och var positiv till

workshopens arbete. Hon talade om behovet av öppenhet och berömde deltagarnas engagemang, fantasi och kreativitet. Gruppen beslöt att förklara workshopens arbete vid en arbetsplatsträff påföljande dag. Här skapades ett försök att följa upp workshopens arbete och integrera det på arbetsplatsen som helhet.

Som vi skall se i nästa text vilken redogör för intervjuer med deltagarna åtta månader efter avslutad workshop ansåg de att uppföljningen på arbetsplatsen inte fungerade.

¹³. Se bild s 14-15.

Konstproduktion och kompetensutveckling

Jag observerade en levande och kreativ process. Mija gjorde det möjligt för deltagarna att på kort tid få en förvånansvärt innehållsrik inblick i konstnärligt skapande arbete. De utvecklades och lärde sig nya saker. Workshopen utvecklade deras förmåga att förstå hur man bygger en bild och förmedlar ett budskap med hjälp av fotografi. Och de tillägnade sig även en hel del om fotografisk gestaltning.

Ur kompetensutvecklande synvinkel i termer av fri självutveckling för den enskilda individen framstod processen som en lyckad satsning. Verktygen var konstnärliga men innehållet handlade just om kärnan i yrkesroller och arbets-situationer. Det fanns ett personligt djup i de insikter som växte fram eller förstärktes. Deltagarna utvecklade sina maktkritiska perspektiv på ledning och organisation. Det växte organiskt fram i arbetet och inte på grund av att detta krävdes eller att feministiska/genusvetenskapliga teorier introducerades. Den maktkritik som formulerades skavde på arbetsplatsen.

Det är inte oproblematiskt att kombinera konstproduktion och kompetensutveckling i en och samma process. Blir det tillräckligt bra konst om man utgår från kompetensutvecklingens bästa? Vi har sett att deltagarna med sin maktkritik riskerade att få problem på jobbet i relation till arbetskamrater och ledning. Men det kanske just därför blir bra konst? Här finns en möjlig intressekonflikt.

Jag fann det inte oproblematiskt att låta maktmedveten konstproduktion äga rum under ett kompetensutvecklingsparaply. Kompetensutveckling betraktad som fri självut-

veckling äger på en arbetsplats rum i arbetsgivarens regi och har rådande organisation samt ledning som förutsättning. Den skall bidra till verksamhetens bästa. I den bästa av alla världar är det tillräckligt högt i tak på en arbetsplats för att maktkritik avseende ledning och organisation skall kunna ingå i kompetensutveckling. Men hur är det i praktiken? Den anställda/e kan helt enkelt råka illa ut.

Konstnärliga sätt att arbeta har ett klart element av individens fria uttryck och måste kunna ha det. Skall sådana arbetssätt användas inom ramen för kompetensutveckling förutsätter det god förankring hos ledningen och uppföljning av resultatet på arbetsplatsen.

Maktmedveten konstproduktion?

Den konstnärliga metod som Mija utvecklat och använder har bland annat som syfte att upphäva ojämna fördelning av makt mellan en konstnär som vill berätta om andra personer och den person som berättelsen skall handla om. I stället för att låta konstnären berättelse utgå från hennes eller hans egna perspektiv handleder hon andra att berätta om sig själva med hjälp av fotografi. Det handlar om maktmedveten konstproduktion. Som vi sett förde detta med sig att deltagarna spontant arbetade just med egna maktrelationer.

Lyckades Mija med sitt försök att utjämna maktrelationen mellan fotograf och den person vars värld skildras med hjälp av foton? För att diskutera frågan urskiljer jag ett ytterligare maktperspektiv på Mijas relation till deltagarna i workshopen.

Workshopen hade ur Mijas perspektiv dubbla syften. För det första levererade hon kompetensutveckling till personal på akutmottagningen på Östra sjukhuset och för det andra producerade hon konst för egen räkning. Det sistnämnda medförde att hon betraktade processen ur perspektiv som var okända för deltagarna. Hon tänkte använda deras arbete för konstnärliga syften. Det får som konsekvens att hon blev tvungen att göra ställningstaganden i processen som inte handlade om att skapa kompetensutveckling utan snarare om att producera rolig och intressant konst.

Deltagarna fick inledningsvis ingen information om att materialet eventuellt skulle ställas ut eller hur det då skulle gestaltas. Den tredje dagen gavs en kort presentation av andra workshops där hon använt samma metod och då

berättade Mija om att materialet i dessa fall hade använts i utställningssyfte.

Hon påverkade maktrelationen mellan konstnär och den person vars yrkesliv skulle gestaltas genom att denna person fick vara delaktig i gestaltandet och själv iscensätta och skapa berättelsen om sig själv. Men Mija återinförde maktrelationer mellan sig och de personer berättelserna handlade om på en andra nivå av gestaltningen. På denna nivå gestaltas hennes berättande om deras berättelser.

Den processen tog konkret sin början när hon delade ut ett kontrakt där hon krävde upphovsrätten till det material som producerats i workshopen. Användningsrätten explicitgjordes i kontraktet. Varje deltagare fick en förstoring på fotopapper på sin slutbild och även i digitalt format. Därtill fick deltagarna i workshopen kopiera bilder för eget bruk. De fick godkänna om de ville att deras bild skulle ingå i workshopen. Efter detta godkännande äger Mija alla rättigheter till det bildmaterial som producerats, samt rätten att utan ersättning använda det i sin konstnärliga verksamhet.

När Mija efter workshopens avslut tog ett fotografi av väggen där resultatet av workshopen redovisades tog hon konstnärlig makten över materialet och gjorde en egen tolkning av deltagarnas berättande om sig själva. Hon inkluderade i sin gestaltning både det fysiska och sociala rum där workshopen ägt rum. Bilden gestaltar hennes eget berättande om mötet mellan henne och dem. I detta berättande färgar hennes egna föreställningar och ställningstaganden berättandet om deltagarnas berättelser och hur de gick till väga för att berätta dem. Hur påverkas verket när det flyttas till en utställningslokal? Då inträder en tredje nivå av berättande med ytterligare nya förutsättningar.

Mija ger deltagarna makt att berätta om sin värld på egna

villkor men de har ingen rätt till det konstnärliga slutresultatet eller möjlighet att påverka det. Workshopens produkt var deltagarnas berättelser. Det konstnärliga resultatet utgjordes av Mijas berättande om deras berättelser. Vad jag kan se kvarstår den asymmetriska maktrelation hon ville upplösa men den har flyttat till en metanivå, till hennes berättande om berättelser. Vad arbetssättet vunnit på utmaningen av maktrelationer mellan konstnär och de som porträtteras är att den sist nämnda parten är delaktig i berättandet om sig själv.

KOMMENTARER EFTER ÅTTA MÅNADER

Jag intervjuade workshopens deltagare åtta månader efter dess genomförande. Samtalen ägde rum på arbetsplatsen, varade i trettio minuter och utgick från följande frågor: Hur upplevde du att delta i Mijas workshop? Lärde du dig något?

Deltagarna hade vid tiden för intervjuerna ännu inte fått någon information om utställningen på Hasselblad center.

Susanne

Susanne inleder med att uttrycka hur roligt det var för egen del att delta i workshopen. Hon skulle gärna göra om det. Det var dock svårt att välja bild med så lite instruktioner. Om hon hade vetat mer om hur workshopen skulle fungera hade hon förmodligen valt en annan bild. Men det har varit givande att lära sig om hur en kamera kan användas och vad man kan göra med den. Ett viktigt resultat var insikt i fototeknik.

Hon var bekymrad över den kritik de mött från anhöriga och arbetskamrater och menade att reaktionerna berodde på att de andra inte förstått syftet med parafraserna. Hon hade inte fått några kommentarer av de kollegor som inte deltog i workshopen och som bara hade tagit del av workshopens resultat. Ingen hade visat något intresse.

Arbetet med den egna parafrasen handlade om att själva inta rollen av en intox. Den erfarenheten hade medfört ökad insikt om patientperspektivet. I arbetsprocessen erfor hon hur utelämnade patienterna är där. Styrkan i denna insikt hade växt av att hennes kollegor så spontant kunde leva sig in i den situation som skulle gestaltas på fotografiet. Alla gav uttryck för stark inlevelse. Det hade påverkat förhållningssättet i arbetet. Susanne är idag mer medveten om patienters underordning och känner fördjupad respekt för intoxer. Hon ser patienterna ännu tydligare.

Marina

När jag frågade hur det var att delta i workshopen svarade Marina att det var annorlunda och att hon aldrig hade tänkt som i workshopens praktik förut. Denna erfarenhet har gett bättre förståelse av bilder, ur vilka perspektiv de är gjorda och hur man skall uppfatta innehållet. Ett viktigt resultat för henne var kunskap om fototeknik.

En annan konsekvens av deltagandet var fördjupat patientperspektiv. Alla borde bli tvungna att leva sig in i hur det är att vara patient menade hon. Marina hade aldrig reflekterat mer ingående över hur utsatt en intox är på akutintaget. Man tänker inte så i en vård med höga krav på att vara effektiv. Det är snarare så att personalen tycker att intoxer "får skylla sig själva". Hennes empati har ökat och hon har tagit med sig dessa erfarenheter in i arbetet.

Marina hade blivit mer medveten om sina egna perspektiv i arbetet med parafaserna, eftersom hon då blev tvungen att hela tiden tydligt kommunicera hur hon tänkte. Hon gillar inte att bli fotograferad men det gick bra att bli det när hon gestaltade en annan person.

Hon tyckte att det var synd att workshopen inte förmedlades till arbetskamraterna. Ett försök att följa upp workshopen hade gjorts vid en arbetsplatsträff men det hade inte fungerat. Arbetskamraterna förstod aldrig vad arbetet hade haft för nytta och hade varit negativa mot workshopens resultat. Något som Marina saknade i processen var just att den i högre grad skulle ha varit en angelägenhet för alla på arbetsplatsen.

Ann-Christine

Ett första intryck av deltagandet i workshopen som Ann-Christine förmedlade var att hon brukar ta rätt mycket plats, men den här gången ingick i laget och höll sig själv mer i schack.

Det var roligt att delta i produktionen av de andras bilder, att få vara närvarande i sin känsla, associera och uttrycka den i både tanke och kropp. Hon vill gärna få tillfälle att arbeta mer på detta sätt.

Innehållet i det hon ville ha sagt med sin bild blev betydligt klarare efter avslutad arbetsprocess. Det är möjligt att den som betraktar bilden inte förstår vad hon vill förmedla, men "bilden vet själv" vad den uttrycker. Hon fick mer känslomässig kontakt med den dragkamp hon valde att gestalta: hur patienter, organisation, ledning och egna behov drar i en sjuksköterska från olika håll. Och hur det gör att patienterna får sämre vård. Nu när hon har mer distans till bilden väcker den sorg, eftersom hon inför sig själv synliggjort att vården är bristfälligt organiserad på grund av otillräcklig ekonomi. Men hon upplevde också revanschlust. Lusten att ta revansch hängde samman med styrkan i att offentligt få synliggöra sin kritik.

Anne

Ett bestående intryck av workshopen vara att man fick för lite information innan det praktiska arbetet satte i gång. Anne hade inte förstått vad det handlade om. Det kändes obehagligt, som om hon hade stått på en brygga och var tvungen att hoppa i vattnet utan att veta hur djupt det var. Vad hade hon gett sig in på?

Valet av bild upplevde hon som stressigt och det gavs för kort tid för det. Om hon hade haft mer tid på sig hade hon valt en annan bild. Men hon kunde också se fördelar med det snabba tempot. Deltagarna såg då snabbt hur problem kunde lösas med de förutsättningar som rådde och deras fantasi flödade.

Det var roligt att möta sina arbetskamrater i en ny situation och se nya sidor hos dem. Den största behållningen var inte fördjupad kunskap om mötet med patienten utan att få visa vad hon tyckte om organisationen. Att hamna utanför sitt system och våga gestalta personliga värderingar riktade mot ledning och arbetsförhållande var ett viktigt resultat för Anne. En bra ledning tar det rätt menade hon. De borde tåla kritik. Det skall vara möjligt att säga vad man tycker utan att bli straffad för det.

Om hon i dagsläget skulle bli tillfrågad om att vara med i en liknande process skulle hon utan tvekan välja att vara med.

*Dokumentationsbild
21 februari 2011 Pedagoger, Göteborg
Textmöte. Eva Mark bjuder in till läsning
av sina texter.
På bilden: Anne, Ann-Christin, Marina och Eva.*

Deltagarna har bjudits in för att läsa denna text och kommentera den, och godkännt den för publicering. De har också godkännt formuleringen av intervjuerna. Cecilia avslutade sin anställning på Östra sjukhuset innan skrivprocessen tagit form och har inte deltagit i efterprocessen.

JAG FICK SYN PÅ MIG
SJÄLV FRÅN ETT ANNAT
HÅLL

av Mija Renström

Vad händer när jag som konstnär möter en arbetsplats och hur fungerar mitt arbetssätt i ett sådant sammanhang? Vad sätter mitt arbetssätt igång från personalen som deltar och vad händer på arbetsplatsen när jag har åkt?

Frågorna ställde jag mig under min första workshop på en arbetsplats i Göteborg.

Jag bjöd in Eva Mark till vara med i min tredje workshop på en arbetsplats. Det blev akutmottagningen på Östra sjukhuset. Jag bad Eva att se vad som händer i en workshop och att återge och reflektera kring det utifrån sitt perspektiv som forskare i teoretisk filosofi.

Skillnader

Tidigare har jag lett korta workshops på konsthallar med personal från olika arbetsplatser. Det är en stor skillnad mellan att leda en workshop på personalens egen arbetsplats jämfört med att bjuda in dem till en konsthall. Det är helt olika mekanismer som sätts igång.

Ramverk och förankring

Eva Mark skulle följa och begreppsliggöra processerna i workshopen, men hon begränsade sig inte enbart till att analysera vad som hände inom den, utan satte även in workshopen i ett vidare sammanhang. Det gör att vissa saker blir viktiga i efterhand som jag inte lade så stort fokus på under workshopens genomförande. Ett exempel på det är förankringen av workshopen på arbetsplatsen.

Jag tog initiativ till workshopen och ledningen på Östra sjukhuset tackade ja. Den genomfördes på sjukhuset, vi fo-

tograferade i en operationssal och hängde upp bilderna i en korridor. Efteråt förstår jag att projektet saknat förankring bland övriga på arbetsplatsen.

Fast personalen på sjukhuset tidigare deltagit i ett Airis-projekt med en annan konstnär väcks misstro på arbetsplatsen mot mitt arbete. Tillsammans håller vi en visning för hela personalgruppen, men deltagarna i workshopen upplever fortfarande att de är ensamma i sitt arbete. Det får mig att inse vikten av att diskutera hur processerna ska förankras och hur betydelsefullt det är för deltagarna att deras arbete i workshopen bekräftas av ledningen. Det måste ses.

Ledningen behöver också fundera på vilken effekt de vill ha av ett samarbete med en konstnär. Jag kommer till Östra sjukhuset och leder en workshop i fotografi där deltagarna startar intensiva personliga processer. Men hur ska dessa tas vidare efter workshopen? Ska de tas vidare? Hur gör man om man vill gå vidare med dem? Är ledningen medveten om de starka processer som kan sättas igång i samarbetet med en konstnär?

Reflektion

Jag tycker att det är nödvändigt att fördjupa samtalet om vad som sker i mötet mellan konstnär och personal på en arbetsplats. Vad händer i en kreativ process och hur ska den förvaltas? Vi träffas elva månader efter workshopen för att läsa Eva Marks text till boken. Jag får en ovärderlig insikt i vad som händer inom och kring deltagarna efter att jag har lämnat arbetsplatsen. Evas text hjälper mig att se var den kritiska punkten är. På många sätt har hon en annan upplevelse av workshopen. Jag får syn på mig själv från ett annat håll.

Bakgrunden till mitt arbetssätt

Mitt sätt att arbeta med fotografiska workshops har utvecklats ur att jag ställde mig frågan om det gick att arbeta med motiv på ett annat sätt än vid traditionellt fotografi. Jag började arbeta med workshops där fokus låg på att deltagarna tog egna bilder som vi diskuterade. Jag visade exempel ur konst- och fotohistorien. Jag frågade mig hur min tolkning av mitt arbete skulle kunna se ut. Jag började dokumentera deltagarnas bilduppsättningar i rummet och inkluderade golv och tak. Bilden förstörades till nästan naturlig skala. Jag lyfte in min bild av väggen med deltagarens bilder i en konstkontext. Bilden berättar om det sociala rummet där vi har haft mötet, workshopen, och visar bilder från deltagarens liv just då.

Efter några år började jag arbeta med parafrafer i en längre workshop. Bilderna visades i utställningen *Från oss/From us*. I samband med den utställningen gjorde jag också kortare workshops med personal från arbetsplatser, där jag utgick från parafrafer. Även här satte alla upp alla sina bilder på en vägg. Syftet är att alla ska kunna titta på bilderna, följa skapandet av en bild, och att vi ska kunna stå framför bilderna och diskutera dem.

Det här sättet att arbeta ger mig möjlighet att dela en skapande process med andra. Det ger mig möjlighet att diskutera och lära mig mer om bilder. När deltagaren väljer en bild i workshopen ingår det också att vi diskuterar den: vem har gjort den, i vilken tid och varför? Det är intressant. Det ger mig också möjlighet att förmedla en förståelse för hur en kreativ process ser ut, hur en fotograf arbetar. Jag tror

att många deltagare upplever att de har fått en större insikt i hur ett bildarbete ser ut. Det handlar också om att dela med mig av det roligaste jag vet. Att fotografera och göra bilder. Jag har en drivkraft där jag vill ge andra möjligheten och självförtroendet till att använda apparaten kameran. Nu är alla väldigt vana vid att fotografera på grund av den nya tekniken med små digitala kameror, mobilkameror och så vidare. Men när jag började 1997 fanns fortfarande en respekt för kameran som jag ville rasera. Jag vill inte att tekniken ska upplevas som ett hinder. Självklart har det här att göra med min egen resa. Jag har själv varit tvungen att övervinna min respekt och rädsla för tekniken.

Själva arbetet med gruppen, att få leda det arbetet och skapa en bra stämning i workshopen är stärkande för mig. Med mitt tränade bildseende hjälper jag dem att se hur bilden kan närma sig deras valda förlaga, jag ser detaljer och hur ljuset faller. Det är det roligaste jag vet att arbeta på det här sättet.

När jag började fotografera arbetade jag med självporträtt och gjorde många parafrafer. Då såg jag kraften i det. Det är spännande att se vad deltagarna väljer för bilder och arbetet med bilder gör att de förstår saker hos sig själva. Jag går inte in i det för jag är inte terapeut. Jag håller mig till att diskutera bilderna. Men det är intressant att se när de finner något i sig själva, när saker kan göras tydligare.

Fotografens maktposition i förhållande till motivet

Gömmar jag mig bakom andra? Kanske. Jag skulle kanske kunnat fortsätta göra självporträtt, men tröttnade till slut på min egen berättelse. Jag ville skildra andras berättelser och har försökt hantera problematiken det medför. På det viset har det här sättet att arbeta vuxit fram. Jag gör bilder med andra.

I min första workshop 1998 handlade en stor del av diskussionen i gruppen om att vårt arbete skulle offentliggöras. Lika mycket för de i gruppen som för mig var det en arbetsam resa. Det fanns en rädsla för att synas både hos dem och mig.

Fick man göra så som jag gör? En stor del i workshopen handlar om att bygga förtroende och att ge och ta. Jag försöker förvalta deras berättelser och deras förtroende på mitt sätt.

Konstnärligt värde och upphovsrätt

I mitt första workshopsprojekt funderade jag mycket på hur ramen kring mitt projekt skulle se ut. Vad skulle jag göra med alla bilder som skapades i workshopen? Jag har valt att fotografera av väggen med bilder för att på så vis sätta workshopen och deltagarnas bilder i ett sammanhang. Det blir min bild av workshopen. En bild som berättar om processen och som sätter den i ett sammanhang.

Den bilden blir mitt bevis på att workshopen har varit. Det är den jag lyfter in i ett konstkontext. Jag får deltagarens tillstånd att fotografera av väggen med deras bilder och att använda den bild som de valt att förstora. De får alla sina bilder och kan göra vad de vill med dem. Genom den position jag har i dag har jag möjlighet att arbeta på det här viset. Jag har möjlighet att arbeta med andra och det blir en berättelse om workshopen. Men den bild jag väljer att göra av workshopens bildvägg är min. Det är min berättelse. Från min position.

Jag arbetar med workshopen som konstnärlig arbetsmetod. Mitt arbetssätt bottnar i det dokumentära fotografiets problematik. Jag frågade mig för längesedan om det gick att göra på ett annat sätt. Om det var möjligt att skildra andra människor med fotografi utan att hamna i de traditionella fotograf- och motivrollerna? Går det att upphäva den maktproblematik som finns mellan den som fotograferar och den som blir fotograferad? Mitt svar i dag är att maktproblematiken till viss del alltid finns kvar mellan den som berättar och den det berättas om. Det viktiga för mig är att vara medveten om att jag har makt och att jag frågar mig hur jag använder den. Jag tar en bild av väggen med workshopens bilder och lyfter in min bild i ett konstkontext. Jag är verksam i två sammanhang och olika mekanismer startar i de olika rummen.

Bildförteckning

Titel på bilden: Graven

Fotograf: Elisabeth Ohlson Wallin

Ur boken: Ohlson Wallin, Elisabeth, *South Africa Via Dolorosa / Elisabeth Ohlson Wallin* – Stockholm: Elisabeth Ohlson Wallin, 2004

Titel på bilden: Untitled, #93, 1981

Fotograf: Cindy Sherman

Ur boken: Sherman, Cindy, *Cindy Sherman: fotografiska arbeten 1975-1995*, texter av Elisabeth Bronfen, översättningar: Joachim Retzlaff – Malmö: Malmö konsthall, 1995 ISBN 91-7704-073-2

Titel på bilden: The Madman

Fotograf: Bettina Rheims

Ur boken: Rheims, Bettina, *I.N.R.I. / Serge Bramly & Bettina Rheims* - New York: Monacelli Press, 1999 ISBN 1-58093-043-3

Titel på bilden: Olof Palme talar till byggnadsarbetare i Stockholm, 1968

Fotograf: Jean Hermansson

Ur boken: Hermansson, Jean, *Fotografier / Jean Hermansson* – Malmö: Malmö museer, 2005. SBN 91-85341-00-2

Titel på bilden: Corridor, 1991

Fotograf: Harri Larjosto

Ur boken: Larjosto, Harri, *Wicked suites / Harri Larjosto; essee/essay Erkki Huhtamo* - Helsinki: Musta taide, 2002 ISBN 952-9851-42-1

VAD HÄNDER NÄR en konstnär har en workshop på ett sjukhus och en forskare är inbjuden att titta på för att sedan göra en analys? Vad ser forskaren? Förstår hon? Hur tänker hon? Och vad gör konstnären med forskarens slutprodukt?

Denna skrift ger svaret på dessa frågor och är resultatet av konstutvecklingsprojektet *Att se sig själv från ett annat håll* vid Göteborgs universitet. Arbetet har skett inom ramen för Grundtviginstitutets verksamhet.

Projektet tar sitt avstamp i ett möte mellan Mija Renström, fotograf och

konstnär, och Eva Mark, filosof och föreståndare för Grundtviginstitutet. Mija bjöd in Eva för att observera en workshop som hon höll på Östra sjukhuset. Evas uppgift var att begreppsliggöra den process hon fick ta del av. Begreppsanalysen skulle beskriva vad som hände i workshopens arbetsprocess och dessutom hade Eva fritt utrymme för egen reflektion.

Projektets resultat är förutom denna skrift utställningen *Att se sig själv från ett annat håll* i gallerigången på Hasselblad center. Skriften ingår i utställningen.